

Сучасні тенденції у творенні термінології операційних систем та програмного забезпечення

Постійний розвиток науки і техніки призводить до появи нових термінологічних систем, однією з яких є термінологічна система галузі операційних систем та програмного забезпечення. Як і інші термінологічні системи, вона має динамічний характер та розвивається за певними законами. Поява нових термінів створює потребу у їхньому аналізі, визначенні лінгвістичного статусу, семантичного наповнення, словотвірних особливостей і прагматичної значущості, а також створює умови для появи їх іншомовних еквівалентів.

Найпродуктивнішими способами творення термінів є морфологічні, серед яких варто виділити композицію як один із головних способів термінотворення у галузі операційних систем та програмного забезпечення.

Композиція як спосіб утворення нових слів може бути переданий за допомогою формули «основа + основа», внаслідок чого утворюється складне слово. Основи можуть бути поєднані безпосередньо (*keyboard* - *клавіатура*, *filename* - *назва файлу*, *software* - *програмне забезпечення*), або ж за допомогою з'єднувального компонента (*digital-to-analog* - *цифроаналоговий перетворювач*, *dual-in-line* - *паралельне розташування виводів*). У сфері операційних систем більшого поширення набуло утворення нових термінів шляхом композиції без з'єднувального елементу: *broadband* - *широкополосний зв'язок*, *smartcard* - *смарт-карта*, *helpdesk* - *комп'ютерна служба допомоги*, тощо [3: 37].

Так звані "синтаксичні" складні слова, сформовані з сегментів мовлення, зберігають у своїй структурі ознаки синтагматичних відносин, що є типовими для мовлення [4: 196]. Такий тип словотворення є типовим для англійської мови і достатньо поширеним у галузі операційних систем, наприклад: *point-to-multipoint* - *багатоточкове з'єднання*, *non-line-of-sight wireless* - *безпроводний зв'язок непрямой зони видимості*, *disk-at-once recording* - *одномоментний запис диска*, тощо.

Ще одним продуктивним способом термінотворення у сфері операційних систем та програмного забезпечення англійської мови є скорочення. Одним із найпоширеніших видів скорочення є скорочення за початковими літерами або **аббревіація**, наприклад, *IT* (*Information Technology*) - *інформаційна технологія*, *PDA* (*Personal Digital Assistant*) - *кишеньковий персональний комп'ютер*, *DVD* (*digital video disc*) - *цифровий відеодиск* тощо. У сфері комп'ютерних технологій поширене вживання аббревіатур спричинене відносною чисельністю багатокомпонентних термінологічних словосполучень [5].

Слід також особливо відзначити здатність одиниць такого типу до власної лексикалізації. Процес лексикалізації термінологічної одиниці знаходиться у діалектичній залежності від результату "конкуренції" обох варіантів. У випадку, коли нова форма вживається носіями мови частіше, ніж її вихідна одиниця, і не потребує дешифрування, набуває власної семантичної значущості (як у випадку із *LASER* (*Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation*) - *лазер*) чи повністю абсорбує значення вихідної одиниці і бере участь у словотвірних процесах, то процес її лексикалізації можна вважати завершеним [1: 11].

Серед комп'ютерних термінів є приклади синтаксичних складних слів у формі акронімів, які передають граматично і синтаксично оформлену фразеологічну єдність. Наприклад, *SMART* (*Self-Monitoring Analysis and Reporting Technology*) - *технологія самоконтролю та складання діагностичної звітності*, технологія *SMART*; *BIOS* (*Basic Input/Output System*) - *базова система вводу-виводу* тощо. Скорочення кожного зі слів цієї групи відбувається лише одним способом - кінцевим усіченням [9: 39].

Досить часто у комп'ютерній термінології зустрічаються кінцеві усічення типу *app* (*application*) - *прикладна програма*, *doc* (*document*) - *документ*, тощо. Специфічно англійський підтип скорочень - напів-скорочення, тобто комбінації акроніма одного члена словосполучення із повною основою іншого [3: 38]. Наприклад: *3D graphics* - *тривимірна графіка*, *Xbox* - *ігрова приставка Xbox* тощо.

Телескопія як спосіб творення термінологічних одиниць полягає у використанні не основи слова, а лише її довільного фрагменту (який іноді може співпадати з основою за обсягом). У випадку телескопії неодмінно виникає так звана семантична конденсація, тобто зміна слова шляхом вибору необхідних сем із фрагментів, що використовуються [9: 37]. Наприклад, *infobit*: *info-* < *information* + *bit*. Значення цього бленду - *an individual item of information, such as a recipe or a description of a place, that meets the requirements for inclusion in a data bank* (одиниця інформації, як наприклад, *рецепт* чи *опис місця, що відповідає вимогам включення у банк даних*).

Терміни сфери операційних систем та програмного забезпечення також можуть бути утворені за допомогою **афіксації**, тобто шляхом додавання до кореневих слів префіксів і суфіксів [2: 8]. Найпродуктивнішим суфіксом однослівних термінів цієї терміносистеми є суфікс *-er* (*-or*), за допомогою якого утворені іменники, що позначають особу, механізм або прилад, що виконує певну дію, наприклад: *player* - *програвач*, *folder* - *папка*, *browser* - *веб-оглядач*, *transistor* - *транзистор* тощо.

За допомогою таких продуктивних суфіксів, як: *-ion*, *-ation*, *-ment*, *-ence*, *-ing* від дієслів утворені терміни, що виражають такі поняття: *to connect* + *-ion* = *connection* - *зв'язок*; *module* + *-ation* = *modulation* - *модуляція*.

Процеси суфіксації також широко використовуються для створення нових прикметників. Так, наприклад, суфікси *-ive*, *-able*, *-ible*, *-uble*, *-ent*, *-ant* звичайно використовуються для утворення прикметників з дієслів: *to interact* + *-ive* = *interactive* - *інтерактивний, діалоговий*, *to port* + *-able* = *portable* - *портативний*.

За допомогою суфіксів *-ity*, *-ness*, *-ency* від прикметників утворюються терміни типу: *mobility* – мобільність, *responsiveness* – реактивність, *frequency* – частота.

Найактивнішими термінотворчими префіксами є такі префікси: *de-* (*delay* – затримка; *decoder* – дешифратор), *in-* (*input* – пристрій вводу даних; *installation* – установка), *inter-* (*interactive* – інтерактивний, діалоговий; *interface* – інтерфейс), *multi-* (*multiplexing* – мультимплексна передача; *multicast* – багато адресне посилання), *re-* (*repeater* – повторювач; *reuse* – багаторазове використання), *dis-* (*disconnect* – роз'єднувати; *display* – дисплей), *sub-* (*subnetwork* – підмережа; *subscriber* – користувач), *trans-* (*transmission* – передача; *transceiver* – прийомо-передавач).

Зустрічаються також похідні термінологічні одиниці, які утворені суфіксально-префіксальним способом, наприклад, *disconnection* – роз'єднання; *displacement* – переміщення тощо [8].

Лексико-семантичний спосіб творення термінологічних одиниць пов'язаний з набуттям словом нового значення, що відбувається за рахунок переосмислення вже наявних у мові слів. Приклади таких новоутворень є численними [5].

Поглиблення полісемії шляхом метафори та метонімії є одним з найпоширеніших способів утворення нових термінів шляхом використання внутрішніх ресурсів мови. Наприклад, у випадку "*advanced facilities*", що фактично означає "*розширені чи поліпшені можливості (засоби)*", можна сказати, що термін міг виникнути спочатку як словосполучення, вживане у рекламних текстах (звідси метафоричність), яке з часом (тепер практично до кожної програми чи пристрою додають розширені засоби, можливості чи функції) перетворилось на термін, оскільки це явище сформувалось або закріпилась як концепт [4: 197].

Варто також підкреслити, що однією з властивостей термінологічної лексики є переосмислення загальноновживаних слів і створення на їх основі лексичних одиниць із подвійним змістом, які співвідносяться із далекими за значенням словами, наприклад, *to quake* означає *грати в комп'ютерну гру Quake* (від англ. *quake* – землетрус) [6: 16].

Іноколи терміни, утворені шляхом надання наявному слову нового значення, втрачають зв'язок зі словами, від яких ці терміни пішли, бо технічний зміст загальнолітературного слова набуває ще більш спеціального значення, відходячи, таким чином, від свого первинного джерела. Термін, утворений з літературного слова, настільки переусвідомлюється, що сприймається вже як своєрідний омонім відносно джерела, як, наприклад, *firewall* – *брандмауер*, *browser* – *веб-оглядач*, *interface* – *інтерфейс* [7: 15].

Отже, з огляду на високу динаміку розвитку термінології операційних систем та програмного забезпечення, серед найбільш продуктивних способів термінотворення в її межах можна назвати морфологічні, а саме основоскладання та різні види скорочення, вживання яких пояснюється тенденцією англійської мови до економії мовних засобів та компресії інформації на лексичному рівні. Засоби афіксації також знайшли широке застосування у процесі творення термінів операційних систем та програмного забезпечення, що викликано засвоєнням термінологічних одиниць та їх переосмисленням, результатом якого є виникнення похідних термінів. Серед неморфологічних способів словотвору слід виділити лексико-семантичний, що полягає у переосмисленні значень вже існуючих у мові слів. Значний вплив на неморфологічні способи творення термінів мають явища омонімії та полісемії, що можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку всієї терміносистеми.

Література

1. Бондаренко В. О. Фонетична структура інноваційних складних слів сучасної англійської мови (експериментально-фонетичне дослідження): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 20 с.
2. Гармаш О. Л. Система словотвору англійської мови та інноваційні процеси: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / ЗНУ. – Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2005. – 19 с.
3. Елисеева В. В. Лексикология английского языка. – СПб: Изд-во СПбГУ, 2003. – 280 с.
4. Іленков А. Р. Особливості утворення термінологічних словосполучень в галузі комп'ютерних наук, програмування та інформаційних технологій // Людина. Комп'ютер. Комунікація: Зб. наук. пр. – Львів, 2008. – С. 196-198.
5. Карпінський Ю. В. Продуктивні способи термінотворення у сфері телекомунікацій (на матеріалі англійської мови). – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1712/1/35.pdf>.
6. Ніколаєва А. О. Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 16 с.
7. Скопюк Т. Г. Термін у семантичній структурі англійського наукового тексту (на матеріалі текстів з обчислювальної техніки): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 20 с.
8. Соколова І. В. Функціонування комп'ютерних неологізмів англійської мови в аспекті глобалізації суспільства. – Режим доступу: [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/3\(87\)/Sokolova.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/3(87)/Sokolova.pdf).
9. Федорів М. Л. Про особливості комп'ютерного дискурсу // Наукові записки. – К.: Нац. ун-т "Києво-Могилянська Академія", 2003. – Т. 22, Ч.1: Гуманітарні науки. – С. 32-42.